

INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE DARUVARSKÝCH ČECHŮ

Jasna Skotáková

*Katedra slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci
Jasna.S@seznam.cz*

Intercultural communication of Daruvar Czechs

Abstract—The article discusses the communication strategies occurring in the Czech minority in Daruvar, Croatia. The linguistic phenomena of Czech minority speakers are formed so as to eliminate the risk of misunderstanding in a multicultural environment. This paper is the partial result of anthropological research. It was found that the Czech ethnic group maintains its individuality and identity, but also endeavours to communicate with the native majority. The paper also presents the method of intercultural communication between Czechs and Croats and its consequences. On one hand the Czech minority in the neighbourhood of Daruvar endeavours to preserve its culture and strives to retain its “Czechness”, on the other hand it has a sympathetic attitude to the diverse ethnic environment and has no problems communicating in both Czech and Croatian. Representatives of the Daruvar Czech community also flexibly and correctly respond to different linguistic situations, putting their intercultural communication on a very high level.

Keywords—Czech minority; Daruvar – Croatia; anthropological research; intercultural communication; multicultural environment

ÚVOD

JEDNÍM z hlavních, řekněme i určujících rysů člověka je jeho kulturně-společenské zakotvení, což má přímou souvislost se sociálními vazbami, díky nimž plnohodnotně v dané kultuře/společnosti existuje, působí. Tento článek pojednává o interkulturní komunikaci české menšiny na Daruvarsku. Jazykové prostředí Chorvatska je velmi pestré, a právě v oblasti Daruvaru se setkává jazyků několik.

Česká menšina zde žije v přímém kontaktu nejen s chorvatskou majoritou, ale také s dalšími minoritami (Srbové, Bosňané, Maďaři). V současném společensko-vědním diskurzu je kladen důraz na sociální interakci, sociální percepci a sociální komunikaci: „Značná část osobního i pracovního života člověka je tedy kromě činnosti naplněna sociálním stykem. V jeho rámci má největší význam sociální interakce, která představuje proces vzájemného působení jedince a druhého člověka či skupiny. Jejím východiskem, a současně i důležitou součástí, je sociální percepcie, nejdůležitějším nástrojem či prostředkem pak sociální komunikace.“ (Nový a Schroll-Machl 2015, 9)

Zajímavou otázkou jak pro lingvisty, tak sociology či kulturní antropology proto bez pochyby zůstává to, jakým způsobem dochází ke komunikaci minoritní společnosti s majoritní, pokud se navíc odlišují nejen kulturně, ale také jazykově. Doposud byly jazyku daruvarských Čechů věnovány pouze čistě lingvistické práce. Pojednávají o něm především samotní daruvarští Češi, kteří ve svých pracích reflektují intervenci chorvatštiny v češtině. Mezi významné současné autory patří například Marie Sohrová či Helena Stráníková. Najdeme také práce antropologicko-historické, v současnosti se o téma dějin Čechů v Chorvatsku zajímá hlavně Michal Pavlásek. Je proto patrné, že ačkoliv je tématu Čechů v Chorvatsku věnována pozornost v oblasti jazyka, kultury a historie, chybí zde integrální přístup, který by dané oblasti propojil.

V tomto článku se nejprve podíváme na předmět interkulturní komunikace – co pro nás znamená a kterými tezemi se při analýze

výsledků budeme řídit. Dále si vymezíme specifika české menšiny na Daruvarsku – jak po stránce jazykové, tak kulturní, a to především vzhledem k uchování jejich svébytnosti. V metodologické části si kromě technik a metod sběru dat rozebereme jazykovou komunikaci jako takovou, a poté se dostaneme k samotné interpretaci výsledků výzkumu. Předpokládáme, že jazykových strategií, které využívá česká menšina v komunikaci s Chorvaty, bude několik. Zároveň se zaměříme i na vlastní vnímání češtiny daruvarskými Čechy.

Primárně se budeme věnovat souvislosti mezi jazykem a žitou kulturou české minority, a tím podáme zcela nový pohled na jazykovou situaci české menšiny. Budeme brát ohled na jisté kulturní určení Čechů a na daný problém se podíváme prizmatem české menšiny, přičemž zohledníme především emický pohled českých krajanů. Zajímavé také bude to, zdali se nám ve výpovědích bude zrcadlit kontroverzní postavení jazyka co do nedílné součásti etnicity. Za hlavní znak etnicity bývá zejména v evropském kontextu obvykle označován jazyk, považovaný za kulturní kapitál etnika (Šatava 2009, 30). Striktní souvislost etnicity a jazyka však nemůžeme hledat všude, na což předně upozorňuje Leoš Šatava (2009) ve svých statích. Jak se však udržuje etnicita u migrantů? Pokud hovoříme o Česích, můžeme bezesporu říci, že čeština je jedním z hlavních znaků české etnicity, je však mít neustále na paměti, a to si i v tomto článku ukážeme, že to neplatí výlučně. V následujícím pojednání právě dobře vyvinutá sociální percepce českého etnika vůči chorvatské majoritě vede k vytvoření zvláštních jazykově-kulturních strategií. Předpokládáme, že tyto strategie na jednu stranu utvářejí bezproblémovou česko-chorvatskou komunikaci, ale na straně druhé také utužují českou svébytnost.

INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE DARUVARSKÝCH ČECHŮ

Klíčovým pojmem této práce je interkulturní komunikace. Jak z názvu vyplývá, jedná se o komunikaci mezi dvěma kulturami, přičemž je potřebné mít na paměti, že: „Umění multi-kulturní komunikace nespočívá jen v dokonalé znalosti gramatiky [...]. Její významnou sou-

částí je způsob, jakým zprostředkovává tzv. sociální styk.“ (Hrbek 2008, 7) I v tomto ohledu se hovoří o sociální interakci a sociální komunikaci. Podle Davida Hrbka je sociální interakce (tedy vzájemné působení jedinců či skupin) založeno na sociální percepci, přičemž: „Základním nástrojem je sociální zkušenost a interpersonální recepce – registrace projevů druhého jedince. V tomto ohledu vždy existují tři základní komponenty: vnímající osoba (subjekt recepce), vnímaná osoba (objekt recepce) a situační kontext.“ (ibid.)

Jak již bylo v úvodu zmíněno, článek si klade za cíl popsat a interpretovat specifika interkulturní komunikace české menšiny v Chorvatsku, konkrétně v okolí města Daruvar. Česká menšina zde začala vznikat v polovině 19. století a do dnešního dne si uchovává nejen svůj jazyk, ale také kulturu, a to díky poměrně rozvětvenému českému školství a spolkovému životu. Nastiňme si alespoň rámcově podobu české minority v Chorvatsku – z hlediska jazykového a kulturního, aby bylo jasné, že zde nedošlo k úplné asimilaci a že se v tomto případě bude jednat o interkulturní komunikaci menšiny Čechů, a to nejen s většinovým chorvatským obyvatelstvem, ale také s dalšími menšinami na území minoritně pestrého Daruvarska. Shodně s Šatavovým (2009, 25–32) rozdělením menšin podle čtyř typů můžeme tu českou bezesporu zařadit k typu druhému, kdy Češi v Chorvatsku podobně jako například Maďaři v Rumunsku tvoří částí „státních národů“ mimo mateřskou zemi. Zajímavé jsou tendence poslední doby, kdy bývá etnicita čím dál častěji spojována s jazykem, a hovoří se tak o jazykové menšině (ibid., 33). Role jazyka v etnickém kontextu je velmi významná, avšak často přeceňovaná. Na jednu stranu se setkáme s tezemi, že „za hlavní znak etnicity bývá (zejména v evropském kontextu) obvykle označován jazyk“ (Esser in Šatava 2009, 33), avšak musíme mít na paměti, že „jednoznačná vazba etnicity a jazyka není ani v evropských podmínkách absolutní. Kupř. Irové jsou nepochybně národem, i když irština zaujímá v životě Irů spíše symbolickou roli“ (Haarman in Šatava 2009, 33). Jak je na tom česká menšina v Chorvatsku, ukáží následující řádky.

Z řad české menšiny na Daruvarsku vzešlo několik odborných prací, které se zabývají

problematikou jazyka. V současnosti významnou badatelkou v této oblasti je Helena Straníková, působící na Katedře jihoslovanských a balkanistických studií UK. V jedné ze svých prací se vyjadřuje k otázce češtiny v Chorvatsku takto: „Jazyk Čechů v Chorvatsku si zachoval mnohé původní charakteristiky, zároveň se ale od současné češtiny v podobě, v jaké existuje v České republice, v mnohém odlišuje. Čeština je na Daruvarsku užívána v soukromých i veřejných komunikačních sférách, i když soukromá, interpersonální komunikace výrazně převažuje komunikaci veřejnou – ta byla v posledních letech i z důvodu nedodržování zákonů omezoována především na oblasti školství a publicistiky.“ (Straníková 2011, 98) Je tedy patrné, že se mateřský jazyk české menšiny v oblasti Daruvaru poměrně modifikoval vlivem dlouholetého působení jiného kulturního a jazykového prostředí Chorvatska. I Straníková skutečnost, že se český jazyk mění, reflektuje: „Neustále je ovlivňován stykem s jazykem místního většinového obyvatelstva, tedy chorvatštinou, ale i jazyky dalšími, například slovenštinou, srbštinou nebo novější bosenštinou. Nezanedbatelná je skutečnost, že jde o slovanské, tedy příbuzné jazyky, což přispívá k jejich vzájemnému ovlivňování.“ (ibid., 99)

Z hlediska kulturního života je důležité si uvědomit, že mají čeští krajané velmi dobře vedenou spolkovou činnost, díky níž je česká menšina v Chorvatsku považována za jednu z nejlépe organizovaných menšin ve státě, ale i za nejlépe organizovanou českou menšinu ve světě (Horyna 2012, 47). Ivan Horyna se dívá na specifika české menšiny, jíž je součástí, prizmatem kulturní geografie, která je definována jako: „Odvětví geografie zaměřené na společnosti a pospolitosti na místní, regionální a národní úrovni, s důrazem na vzájemný vztah mezi člověkem a prostředím.“ (Goodall 1987, 15) Důležité pro nás je to, že v souladu s kulturní geografí je i fakt, že se kultura vyvíjí v mezilidské komunikaci a že nemůže existovat mimo člověka. Ve své práci Horyna (2012, 49–53) dochází například k takovýmto poznatkům: V Chorvatsku působí 30 českých kulturně uměleckých spolků, Českých besed. Všechny jsou soustředěny kolem zastřešující organizace Svaz Čechů se sídlem v Daruvaru.

Tyto besedy se zasloužily o to, že česká menšina na území Chorvatska existuje už přes 150 let a dodnes se plně neasimilovala. Vzdělávání v mateřském jazyce je vedle kultury a lidových obyčejů nejdůležitějším nástrojem v boji proti asimilaci. Česká menšina na Daruvarsku má dvě základní školy, poté je možné studovat český jazyk v českém oddělení daruvarského gymnázia. Krom toho také existují dvě mateřské školy.

VÝZKUM

Antropologický výzkum proběhl v létě 2016 v městě Daruvar a okolních vesnicích. Do výzkumného šetření bylo zahrnuto několik respondentů, kteří se považovali za nositele české kultury a jazyka, což se vlastně ukázalo být jejich společnou charakteristikou, ačkoliv to nebylo primárním účelem výzkumu, ve kterém šlo především o to postihnout současný stav české menšiny v Chorvatsku. Dotazovaní byli různého věku i pohlaví, avšak z důvodu anonymizace (často jsme se ve výpovědích setkali s ožehavými tématy) uvádíme pouze kódy respondentů. Rozhovory byly vedeny za účelem obsažení vlastní pohledu a názoru dotazovaných, upřednostňovaná tak byla emická perspektiva. Proto byly aplikovány polostrukturované rozhovory,¹ které často plynule přešly k narativnímu vyprávění. Právě tato metoda je pro nás velmi užitečná, neboť při naraci se „vychází z předpokladu, že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyvíjí při volném vyprávění, a naopak neprojeví při cíleném dotazování“ (Hendl 2016, 176).

Samotnou komunikaci Čechů a Chorvatů reflektujeme především z hlediska přenosu samotné informace. Hrbeek (2008, 10) rozděluje komunikační proces podle tzv. Laswellova modelu na pět fází:

1. kdo předává informaci? – komunikátor;
2. jakou předává informaci? – sdělení;
3. jak předává informaci (technologie a technika přenosu)? – kanál;

¹ Při přepisování byla zachována čeština mluvčích, některé části se proto mohou zdát mírně nesrozumitelné.

4. komu předává informaci (orientace sdělení)? – recipient/auditorium;
5. s jakým efektem? – technika měření efektu.

My se budeme zabývat bodem třetím, který je zároveň dle jazykovědců nejdůležitější. Jedná se o technologii přenosu informací – jak tedy je daná informace přenášena směrem k recipientovi. Je jasné, že pro správné pochopení musí být sdělení kódováno tak, aby bylo srozumitelné pro recipienta ve shodě s komunikátorem. V jazykovém a kulturně odlišném prostředí předpokládáme v komunikaci jistou komplikaci. Naším úkolem je tedy zjistit, jaké jazykové mechanismy česká minorita využívá k tomu, aby bylo eliminované riziko případného nedorozumění. Zřejmě každého napadne, že členové etnické menšiny, která na daném území tvoří již několikátou generaci, jistě znají jazyk majority, který je posléze používán jako dorozumivací prvek se všemi ostatními. To by však bylo příliš jednoduché, problém jazykové příslušnosti je složitější. Ivan Nový se ve své publikaci „Interkulturní komunikace Češi a Němci“ snaží zohlednit jak českou, tak německou stranu, totéž by mělo být aplikováno u každé menšiny a zároveň by si ta která menšina měla být vědoma, že „bychom se nikdy neměli vzdát své vlastní identity a ani to nepožadovat od svých partnerů“ (Nový a Schroll-Machl 2015, 37). Výše jsme si představili charakteristiku české menšiny v Chorvatsku, z které vyplývá, že právě tamější Češi velmi usilují o zachování své identity a etnického vědomí. „U menšinových etnických populací se mnohdy v rozsáhlejší míře než u velkých (státních) národů setkáváme s potřebou (sebe)identifikačních znaků, symbolů či atributů.“ (Šatava 2009, 47) Zároveň je však dané etnikum přirozeně motivováno k tomu, aby komunikovalo s majoritou. V našem případě je tedy nezbytnou součástí života Čechů v Chorvatsku znalost chorvatštiny. Tato dvě fakta vedou logicky k tomu, že je většina² chorvatských Čechů bilingvní.

Bilingvizmus je u Čechů na Daruvarsku ve většině případů spojen i s biculturou. Detail-

² To neplatí výlučně pro všechny, proto píšeme „většina“, protože se dle našich respondentů najdou i členové, kteří již česky nehovoří, ale k českému etniku se hlásí.

něji o této problematice pojednáváme v knize Po českých stopách na Daruvarsku, konkrétně v kapitole Sociokulturní dimenze jazyka Čechů na Daruvarsku (Skotáková 2016). Podívejme se nyní na některé stěžejní výpovědi, které demonstrovují, jak dochází k interkulturní komunikaci mezi Čechy a Chorvaty. Nejprve se zaměříme na dvojjazyčnost respondentů.

Výzkumník: „*Hovoříte častěji česky, nebo chorvatsky?*“

R2: „*Já bych to řekla, že je to na 50 procent, protože pracuju ve firmě, kde jsem vedoucí, kde je 25 pracovníků, pár je Čechů, ale většina je Chorvatů, takže tam mluvím chorvatsky, ale když přijdu domů, tak mluvím česky...*“

Výzkumník: „*Když jdete do obchodu, tak automaticky používáte češtinu?*“

R2: „*Ano. Tady v Končenici všude. Já hodně do Daruvaru do obchodu nejdu, protože pracuju v tom Hrubečným poli, takže prostě když mi tak něco potřebuju, tak si to koupím tam, nebo tady si to vezmu, ale je to asi takový zvyk, kdybych přišla do Hrubečného nebo do Daruvaru, tak budu automaticky mluvit chorvatsky.*“

R5: „*Víte, my to tady vlastně bereme normálně. Jestli někdo začne mluvit chorvatsky, mluvíme chorvatsky, jestli česky, začneme mluvit česky. My se automaticky přizpůsobíme, přepínáme se z jazyka na jazyk...*“

R4b: „*No a tady rozlišujeme, s kým se jak bavít. S D. bych se nebavil chorvatsky, ale z vedlejších vesnic, kde jsou jenom Chorvati, lidi ani někteří neví, že jsme Češi, s nimi se bavíme chorvatsky.*“

Otázkou stále zůstává, zdali bilingvizmus opravdu vede k bicultuře? Část respondentů toto specifikum reflektuje. Sami popisují vlastní postoj k bicultuře.

R2: „*Já říkám, že my Češi tady v Chorvatsku jsme vlastně strašně bohatí, v tom smyslu, že můžeme říct, že máme dvě vlasti, jedna ta chorvatská, kde jsme rození, a naše Česko, odkud naši předkové přišli, a prostě jsme Češi i Chorvati ve stejnou dobu.*“

R18: „*S dětmi budu mluvit vždy česky, ale pokud budu mít partnera Čecha, bude mi velice líto, pokud děti nebudou bilingvní. Že jim třeba*

nebudu schopna předat chorvatštinu nebo nějaký jiný jazyk. Protože opravdu ten bilingvismus, tím že já sama jsem v něm vyrůstala, tak ho vnímám jako velké bohatství.“

Jev, kdy mluvčí vědomě přepíná z jednoho jazyka do druhého, a motivem ke změně jazykového kódu jsou určité společenské situace, nazýváme *rozdvojený jazyk* (Harding a Riley 2008, 44). Tento pojem popisuje případ, kdy se při formálních příležitostech (mluvení, psaní) používá vyšší forma jazyka a při běžných událostech nižší forma jazyka. Přičemž se jedná jak o koexistenci spisovné formy jazyka a jeho dialektu, tak o používání dvou zcela odlišných jazyků: „Obě formy se mohou lišit buď jen nepatrně, nebo může jít o dva samostatné jazyky.“ (ibid.) V našem případě se jedná právě o používání dvou různých jazyků – češtiny a chorvatštiny. Někteří respondenti považují češtinu za ryze mateřský jazyk, avšak mají jej spojený pouze s domácím prostředím.

R12: „*Měla jsem problém, když jsem měla začít používat češtinu oficiálně v zaměstnání. Čeština pro mě byl jazyk, který jsem používala s mámou, tátou, se svými dětmi. A najednou ji používat oficiálně – protože pro mě byl oficiální jazyk chorvatský. Tak to byl trochu problém.“*

R16: „*My jsme od začátku doma s dětmi mluvili česky. No mají problém, co mají všechny děti, že děti se mezi sebou baví chorvatsky, na ulici, ve škole, mobilem a tak se baví chorvatsky, se mnou mluví česky.“*

Doposud jsme se věnovali především vztahu češtiny a chorvatštiny a snaže české menšiny komunikovat neomezeně v rámci česko-chorvatské společnosti, což vede k bilingvní a bikulturní společnosti. Jak však vyplynulo z výpovědí, čeština zde nemá pouze místo menšinového jazyka či jazyka spojeného s určitými situacemi při přepínání jazykových kódů podle společenských situací. V rámci jistých sociálních celků tvoří český jazyk „*most mezi kulturami*“ či „*most mezi etniky*“. Dochází tak i k tomu, že je čeština nástrojem ke komunikaci pro ne-Čechy. Respondent R1 popisuje, jak se s multilingvní situací u nich doma vyrovnávali. Zároveň je na tomto příkladu i vidět, jak je čeština u daného respondenta pevně spojena s identitou Čecha:

R1: „*Manžel byl Maďar, nechtěl mluvit česky, ale uměl česky. Mluvili jsme na něj česky. A moje máma byla Chorvatka – mluvila na mě chorvatsky, ale když jsem šla s babičkou pro petržel na zahradu, tak jsem se ptala babičky, co to neseme. Ona mně říká: mrkev, petržel, salát. . . A já jsem brečela, že nechci mámu Chorvatku i já nechtěla na ni mluvit. I ona se musela naučit česky. Já jsem se narodila Češka a hotovo.“*

Další respondenti líčí obdobně:

R4: „*Vlastně my jsme nemluvili jinak, než co mluvili ostatní. Celá vesnice mluví česky. I lidé, kteří tu bydleli a neměli české kořeny – Chorvati, Maďaři, tak oni se taky naučili tu češtinu. Po válce se sem přistěhovali Chorvati z Bosny a jejich děti sem nemohly jít do žádné jiné školy než do české. Znamená, že od první do čtvrté třídy se učily jenom česky.“*

R4b: „*Ale jsou tu Chorvati, kteří nemají žádné kořeny český, ale mluví česky, protože se kamarádíme mezi sebou.“*

R5: „*Pekař, který přišel z Makedonie, jeho dcera chodila se mnou, jeho syn pracuje tady na matričním úřadě, oni chodili do české školy. Tam vlastně od první do šesté neexistuje možnost jít do chorvatské školy, takže my jsme tam mluvili jen česky v Končenicích. I ti, kteří nebyli Češi, ti normálně šli do české školy. Ta kolegyně, pekařova dcera, velice dobře uměla česky, s pravopisem žádné problémy neměla.“*

R11: „*Všichni uměli česky u nás, v Dežanovci, i který byli Češi, i který nebyli. To se tam ten dolní konec, to bylo hlavně Čechů, všichni tam uměli, až z Bosny nějaká přišla, ta naša kamarádka, naučila vedle nás česky a četla české noviny, jako i my. A pak si vzala Čecha a tak jsme říkaly, že jsme ji dobře přišly, že se s náma naučila česky.“*

R21: „*V Dolanech i Srbové rozuměli a mluvili česky. Ještě do domovinské (občanské) války. Pak se to trochu změnilo, ale pořád rozumějí česky.“*

R23G: „*Moje maminka je Maďarkou, takže já jsem poloviční Češka, ale ona se provdala do Ivanova Sela, kde se mluvilo jenom česky, a pracovala v místním obchodě, takže nic jiného jí nezbylo.“*

V neposlední řadě se nabízí otázka – jakým způsobem a zda zde tedy dochází ke kulturně-jazykové asimilaci? A pakliže ano, uvědomují si odlišnost své češtiny samotní respondenti? Již výše jsme si představili jisté interfeční jazykové vlivy na příkladu článku Straníkové. Podobným tématem se zabývala i Jasminka Brkićová-Strejčková (2012). Ve svém příspěvku „Česko-chorvatská dvojjazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku“ pojednává o kvalitě českého jazyka žáků českých základních škol (na daruvarsku) a snaží se postihnout interferenci, jakou má chorvatština na češtinu. Brkićová-Strejčková svým výzkumem zjistila, že většina žáků tří českých škol považuje za svůj mateřský jazyk oba jazyky – čímž se potvrzuje i naše pojednání o této bilingvní společnosti. I přestože je dominantním jazykem chorvatština a češtinu používají zřídka, 90 % dotázaných uvedlo, že v tomto jazyce ovládá porozumění, hovor, psaní i čtení. Důležitým faktorem pro správnou interpretaci však bylo srovnání mluveného a psaného projevu, který dokazuje, že vliv chorvatského jazyka na český je nejen na úrovni lexikální, ale také na úrovni tvaroslovné a pravopisné: „Tento rozpor je důkazem toho, že si žáci nejsou vědomi úrovně své znalosti českého jazyka [...]“ (ibid., 64) Podívejme se nyní, zda si možné jazykové odlišnosti všimli i naši respondenti. Často si rozdíl všimli až při návštěvě České republiky, kde byl jejich jazyk vystaven přímému kontaktu s rodilými mluvčími.

R7: „Byla jsem přesvědčená, že česky umím velice dobře. Ale když jsem na někoho promluvila, mysleli si, že jsem Ruska. V jazyce se používají zastaralé výrazy z původního jazyka předků.“

R6: „Já nevím, já nejsem pravý Čech, protože jsem „haťák“. Ale mě je Česko všechno, co já vím. Mám ráda to, neumím mluvit pěkně česky. Smíchaně mluvím, všelijak. Jak jsme tam byli o prázdninách, tak jsme byli v jedné hospůdce, nechali nás tam s manželem. A byly tam dvě paničky starší a oni povídají, že vypadáme jako nějakí cizinci. Já povídám, no, jsme. Ale všechno vám rozumíme, ale jsme haťáci, jsme taky Češi.“

R12: „Například jsem byla v ČR a tam mi v obchodě řekli, že mám zajímavou češtinu. Vůbec nevím, co to znamená – zajímavá čeština, jak to mysleli. On je tam občas ten přízvuk jiný, ale je to dáno tou chorvatštinou, si myslím. Mně se stává, že slovosled použiju z chorvatštiny. Jednoduše je nemožné, aby ta chorvatština neměla vliv na češtinu.“

Další respondenti sami spontánně zmiňují, jak je jejich čeština proměněná. Nicméně si za svým jazykem i tak stojí a váží si ho.

R1: „Já jsem Češka, mluvíme tak hajdalácky, začnu chorvatsky a přejdu na český, tak mi pak nerozumí, nebudu se za svůj jazyk stydět. . .“

R3: „V rodině se mluvilo česky, a mluvíme i dneska česky. A moje děti chodí do základní české školy. Mám tři děti, které chodí do té české školy. Držíme tu češtinu. Učili jsme se i českou gramatiku, ale dělá to trochu problém. Je to „naše česky“, od „správně česky“ se to trochu liší. Ale můžeme se ještě stále domluvit, ne?“

Výše uvedené tvrzení, že za hlavní rys etnicity bývá obvykle označován jazyk, se nám v některých výpovědích také zrcadlilo. Část respondentů na otázku, co pro ně znamená být Čechem v Chorvatsku, odpověděli, že je pro ně určujícím to, že umí česky.

Výzkumník: „Co pro vás znamená být Čechem v Chorvatsku?“

R3: „Nevím, jestli je to nějak jiné, protože jsme Češi, jsme vedení jako Češi, ale jsme rození v Chorvatsku.“

Výzkumník: „Takže jenom ta řeč?“

R3: „Jo, držíme tu řeč od těch našich předků.“

R12: „Já jsem Češka, rodiče byli Češi, vždycky jsme mluvili česky. Žila jsem se svou babičkou, která byla taky Češka. . . Do budoucna mám plány, aby nám byla ČR příkladem dobré praxe. A zvláště jestli by se naše děti mohly bavit více s těmi vašimi. Aby se naše čeština tady zachovala. Protože statistika ukazuje, že z krajanů, kteří se přihlásí jako Češi, se jenom 70 % vyjadřuje o češtině jako o mateřském jazyku. . . Je to zajímavé, protože skoro každý má v rodině nějakého Čecha, aspoň babičku. . . Je potřeba, aby statistika neklesala. Aby se každý Čech chtěl deklarovat jako Čech a češtinu jako svou mateřštinu. . .“

Jak uvádí Šatava (2009, 47), život po boku většinového etnika ve společném státním útvaru s sebou také často přináší řadu obtíží v praktickém každodenním životě – například v souvislosti s nedostatečnou znalostí státního jazyka. Zdálo by se, že když jsou Češi v Chorvatsku plus minus 150 let, s tímto problémem se nesetkávají. Avšak touha udržet si kulturu a jazyk byla v některých rodinách tak silná, že se i dnes setkáme s lidmi, kteří měli s chorvatštinou v běžném styku problém. Respondent R20 uvádí, že měl s chorvatštinou vždy problémy. U nich v rodině se hovořilo vždy česky, a i na veřejnosti používal češtinu. Chorvatsky se naučil z odposlechu televize, ale nikdy v tomto nedosáhl úrovně jako v češtině. Nicméně také připouští, že jsou situace, kdy se hovoří pouze chorvatsky:

R20: „*V Daruvaru máte instinkt s kým mluvit česky nebo chorvatsky, odstupňování češtiny – používání různé slovní zásoby v závislosti na úrovni češtiny komunikačního partnera.*“

Další respondenti také uvádějí, že jim znalost chorvatštiny nebyla blízka vždy, a že je jejich bilingvizmus tudíž nevyvážený.

R18: „*Já jsem od malička mluvila česky a chorvatsky jsem se učila až tak nějak spíš postupně, jako na ulici, od sousedů, z televize a tak podobně. Protože my jsme doma chorvatsky nemluvili vůbec, nebo ani nemluvíme, dodneška mi ta chorvatština dělá trošku problém.*“

R17: „*Bavili jsme se hlavně česky, s některýma jsem se bavila chorvatsky, protože to jinak nešlo – česky uměli, ale neradi mluví.*“

ZÁVĚR

V tomto článku jsme hledali jazykové strategie v interkulturní komunikaci české menšiny s Chorvaty na Daruvarsku. Pouhá znalost jazyka většinové společnosti není jediným způsobem, jak s ní komunikovat. Antropologický výzkum zohledňující především emickou perspektivu chorvatských Čechů zjistil, že mezi jazykové strategie Čechů patří obecně bilingvizmus. Většina nejenže ovládá gramatiku obou jazyků na více méně dobré úrovni, ale také jsou schopni v sociálním kontaktu zhodnotit, zdali je vhodné používat ten který jazyk.

Přestože se česká menšina snaží uchovat svůj jazyk, námi tázaní respondenti přirozeně přepínají mezi češtinou a chorvatštinou podle toho, co si žádá komunikační situace. Řekli jsme si, že se budeme orientovat především na třetí bod Laswellova modelu komunikace, kdy nám půjde hlavně o to zjistit, jestli je sdělení kódováno tak, aby bylo srozumitelné ve shodě s komunikátorem. Z výše zmíněných výpovědí vyplývá, že respondenti sebe sama reflektují jako přirozené analyzátoři jazykových situací, kteří, jak vyplývá z předchozího, umně používají formu sdělení tak, že bývá stranou recipienta pochopena. Zdá se tedy, že v případě daruvarských Čechů není zase takovou překážkou v mezilidské (interkulturní) komunikaci multikulturní prostředí. Máme zde tedy druhou jazykovou strategii, a to tzv. rozdvojený jazyk. Je tedy jasné, že je česká minorita velmi zdatná v sociální interakci.

Za třetí jazykovou strategii považujeme postavení českého jazyka jako „most kultur“. Čeština není u daruvarských Čechů pouze jazykem minority, ale také určitým pojítkem kultur, kdy tvoří komunikační most i mezi mluvčími jiných etnik. Češtinu zde používají i mluvčí, jimž není rodným jazykem – Bosňané, Maďaři, Srbové. Čeština tak za jistých situací slouží jako „lingua franca“, možnost jak komunikovat s ostatními etniky. Je zajímavé, že především na úrovni vesnic to není chorvatština, nýbrž čeština. Souvisí to zřejmě s „rurální“ migrací Čechů, kteří po několik desetiletí měli své vysádní postavení hlavně na venkově.

Zbývá ještě zodpovědět otázku, zdali daruvarští Češi vnímají češtinu jako nedílnou součást své etnicity, či ne. Můžeme říci, že v podstatě důsledkem uvedených jazykových strategií je menší akcentace na češtinu jako prvek české etnicity. Z výpovědí vyplývá, že sice část respondentů vnímá jazyk jako nezbytný prvek svého češství, ale setkáváme se i s názorem, že je česká kultura jakýmsi ostrůvkem v jim vlastním státě (Chorvatsku), a tedy jako úřední jazyk vnímají chorvatštinu. S tím je spojena jistá proměna češtiny a plížívá jazyková asimilace, které si jsou mluvčí vědomi.

Doslova uměním daruvarských Čechů je schopnost odhadnout jazykovou situaci, registrovat projevy druhých jedinců a díky tomu zdatně odhadnout situační kontext, podle

kterého volí komunikační/jazykové strategie. Můžeme tedy říci, že interkulturní komunikace české menšiny s Chorvaty je na velmi vysoké úrovni.

ZDROJE PODPORY

Výzkum byl umožněn díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

POUŽITÉ ZDROJE

- Brkićová-Strejčková, Jasminka. 2012. „Česko-chorvatská dvojjazyčnost žáků českých základních škol v Chorvatsku.“ *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 30: 55–65.
- Goodall, Brian. 1987. *The Penguin Dictionary of Human Geography*. Middlesex: Penguin Books.
- Harding-Esch, Edith, a Philip Riley. 2008. *Rádcí pro rodiče a vychovatele: Bilingvní rodina*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-358-1.
- Hendl, Jan. 2016. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
- Horyna, Ivan. 2012. „Zachování specifik české menšiny v Chorvatsku.“ *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 30: 47–54.
- Hrbek, David. 2008. *Interkulturní komunikace*. Faculty of International Relations Working papers, vol. II. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1421-5.
- Nový, Ivan, a Sylvia Schroll-Machl. 2015. *Interkulturní komunikace: Češi a Němci*. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-298-7.
- Skotáková, Jasna. 2017. „Sociokulturní dimenze jazyka.“ In *Po českých stopách na Daruvarsku*, eds. I. Barteček, J. Máčalová a V. Kočí. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Stránková, Helena. 2011. „K některým jevům v slovní zásobě příslušníků české menšiny v Chorvatsku.“ *Přehled kulturních, literárních a školních otázek* 29: 97–105.
- Šatava, Leoš. 2009. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-83-0.